

PSIXOLOGIK TAYYORGARLIKNING INKLYUZIV TA'LIMDAGI AHAMIYATI

Akbaraliyeva Asilaxon Tojiddinovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti

“Psixologiya” kafedrası katta o‘qituvchisi

Pedagogikava psixologiya yo‘nalishi

4-kurs talabasi **Dehkhanova Gulnoza Dilmurod qizi**

Annotatsiya: Inklyuziv ta'lim jarayonida psixologik tayyorgarlikning roli Psixologik tayyorgarlik inklyuziv ta'lim jarayonida muhim rol o'ynaydi va ushbu ilmiy maqolada tayyorgarlikning ta'lim ishtirokchilariga ta'siri yaxshi o'rganilgan. Maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan talabalar, sog'lom tengdoshlar va ta'lim xodimlarining ijtimoiy moslashuv, empatiya, bag'rikenglik va muloqot madaniyatini rivojlantirish imkoniyatlari psixologik tayyorgarlik orqali yoritilgan. Bundan tashqari, inklyuziv muhit yaratish va psixologik to'siqlarni olib tashlashda tayyorgarlik seminarlarining ta'siri, shuningdek, ta'lim samaradorligi nazariy va amaliy jihatdan asoslangan. Natijalar inklyuziv ta'lim tizimida psixologik tayyorgarlikni metodik ravishda jalb qilish zarurligini ko'rsatadi. Inklyuziv ta'lim jarayonida psixologik treninglarning ahamiyati va ularning ta'lim ishtirokchilariga ko'rsatadigan ijobiy ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta'lim, psixologik trening, alohida ta'lim ehtiyojlari, ijtimoiy moslashuv, empatiya, tolerantlik, psixologik qo'llab-quvvatlash, ta'lim muhitining inklyuzivligi.

Аннотация: Роль психологической подготовки в процессе инклюзивного образования Психологическая подготовка играет важную роль в процессе инклюзивного образования, и в данной научной статье хорошо изучено влияние

подготовки на участников обучения. Освещены возможности развития социальной адаптации, эмпатии, толерантности и культуры общения студентов с особыми образовательными потребностями, здоровых сверстников и педагогических работников посредством психологической подготовки. Кроме того, теоретически и практически обосновано влияние подготовительных семинаров на создание инклюзивной среды и устранение психологических барьеров, а также эффективность обучения. Результаты показывают необходимость методического вовлечения психологической подготовки в систему инклюзивного образования. В процессе инклюзивного образования анализируется значение психологических тренингов и их положительное влияние на участников образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, психологический тренинг, особые образовательные потребности, социальная адаптация, эмпатия, толерантность, психологическая поддержка, инклюзивность образовательной среды.

Kirish. Inklyuziv ta'lim (integratsiyalashgan ta'lim) maxsus ehtiyojlarga ega bo'lgan bolalar va ularning sog'lom tengdoshlari o'rtasidagi ijtimoiy to'siqlarni olib tashlashga mo'ljallangan ta'lim shaklidir. Inklyuziv ta'limda har bir talaba nogironligi yoki moliyaviy holatidan qat'i nazar umumiy ta'lim jarayoniga kiritiladi. Ushbu tizimning asosiy maqsadi har bir bolaga ta'lim jarayonida ko'proq imkoniyatlar berish va jamiyatda tenglikni ta'minlashdir. Shuning uchun, ushbu turdagi ta'limda professional pedagogik va psixologik ko'nikmalarga ega soha vakillari muhim rol o'ynaydi. Biz, yoshlar, shuning uchun o'z sohamizni chuqur o'rganishimiz va inklyuziv ta'limda yangi psixologik tayyorgarliklarning paydo bo'lishiga o'z ovozimizni qo'shishimiz kerak.

Nogiron bolalar orasida inklyuziv ta'lim uchun psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlashning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat: bolaning rivojlanishidagi mumkin bo'lgan muammolarni oldini olish; rivojlanish, tarbiya va ijtimoiylashuvning dolzarb muammolariga yordam berish; individual ta'lim yo'nalishlarini rivojlantirish; ta'lim dasturlarini psixologik qo'llab-quvvatlash; adekvat o'z-o'zini baholashni shakllantirish;

jismoniy va ruhiy jihatdan sog'liqni saqlash va mustahkamlash; talabalar, ota-onalar va o'qituvchilar uchun psixologik-pedagogik kompetentsiya (psixologik madaniyat) ta'limi; jamiyatda nogiron bolalarga nisbatan bag'rikenglik munosabatini rivojlantirish.

Ta'kidlash joizki, psixologik-pedagogik yordamning xususiyatlari har bir ta'lim tizimiga xosdir. Shuningdek, maktabgacha bosqichda rivojlanish buzilishlarini erta aniqlash va tuzatish hamda sog'liq muammolari bo'lgan bolalarning integratsiyalashgan ta'lim muhitida o'qishga tayyorligini oshirish uchun psixologik qo'llab-quvvatlashni ta'minlash muhimdir.

Nogironligi bo'lgan bolalarning inklyuziv ta'limini psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlashning asosiy umumiy maqsadlari quyidagilar:

- bolaning rivojlanishidagi mumkin bo'lgan muammolarning oldini olish;
- bolaga rivojlanish, tarbiya va ijtimoiylashuvning dolzarb muammolarini hal qilishda yordam berish;
- ta'lim dasturlarini psixologik qo'llab-quvvatlash;
- adekvat o'zini o'zi qadrlashni shakllantirish;
- jismoniy va ruhiy salomatlikni muhofaza qilish va mustahkamlash;
- o'quvchilar, ota-onalar, o'qituvchilarning psixologik-pedagogik kompetensiyasini (psixologik madaniyatini) rivojlantirish;
- jamiyatda alohida ehtiyojli bolalarga nisbatan bag'rikenglik munosabatini shakllantirish.
- Shuni ta'kidlash kerakki, ta'lim tizimiga qarab, psixologik-pedagogik yordamning mazmuni o'ziga xos xususiyatlarga ega.
- Maktabgacha bosqichida ta'lim rivojlanish buzilishlarini erta tashxislash va tuzatish, sog'lig'ida muammolar bo'lgan bolalarning integratsiya sharoitida maktabda o'qishga tayyorligini psixologik qo'llab-quvvatlash zarur.

Shu o'rinda biz qollashimiz mumkun Empatiya va hissiy ongni rivojlantirish

mashqlarini. Yani, empatiya ozi nima? Empatiya — bu boshqalarning his-tuyg‘ularini, fikrlarini va holatlarini chuqur anglash va ularga hissiy javob berish qobiliyatidir. Bu — nafaqat boshqalarni tushunish, balki ularning his-tuyg‘ularini o‘z holatidek his qilish imkoniyatidir. Oz ornida u ikki turga ajraladi. Hissiy empatiya — boshqalarning his-tuyg‘ularini his qilish. Masalan, odam qayg‘urayotganini yoki xursand ekanligini sezish. Kognitiv empatiya — boshqalar nima his qilayotganini yoki nima uchun shunday holatda ekanligini mantiqan anglash. Biz har ikki turini inklyuziv ta’limda qo’llash orqali ta’lim jarayonida o‘quvchilarda motivatsiyani oshirish, psixologik stressni kamaytirish va ruhiy sog‘likni yaxshilashga erishamiz.

Daniel Goleman¹ takidlaganidek “Empatiya boshqalar bilan muvaffaqiyatli muloqot va munosabatlar qurishning asosiy qismi hisoblanadi. U ish muhitida va ta’limda samaradorlikni oshiradi”.

NAZARIY ASOSLAR: inklyuziv ta’limda qo’llash mumkun bo’lgan trening turlari

Inklyuziv ta’lim tizimida psixologik treninglarning ahamiyatini asoslash bir nechta ilmiy-nazariy yondashuvlarga tayanadi. Ushbu yondashuvlar treninglarning mazmuni, shakli va samaradorligini belgilab beradi.

1. Gumanistik psixologiya nazariyasi

Gumanistik psixologiya vakillari shaxsni o‘zini rivojlantirish va o‘zini namoyon etishga intiluvchi mavjudot sifatida talqin qiladilar. Ushbu yondashuvga ko‘ra, inklyuziv ta’lim muhitida har bir o‘quvchining shaxsiy qadri va imkoniyatlari e’tirof etilishi zarur. Psixologik treninglar o‘quvchilarda o‘z-o‘zini anglash, ijobiy “Men” obrazini shakllantirish va ichki salohiyatni ochishga xizmat qiladi. Ayniqsa, alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar uchun treninglar psixologik qo‘llab-quvvatlashning muhim vositasi hisoblanadi.

2. Ijtimoiy-psixologik yondashuv

Ijtimoiy-psixologik nazariyaga ko‘ra, shaxs rivoji ijtimoiy muhit bilan uzviy bog‘liq. Inklyuziv ta’limda turli ehtiyoj va imkoniyatlarga ega bo‘lgan o‘quvchilar bir muhitda ta’lim oladi. Psixologik treninglar guruh ichidagi muloqotni yaxshilash, empatiya va tolerantlikni rivojlantirish, stereotip va kamsitish holatlarini kamaytirishga yordam beradi. Ushbu yondashuv treninglarning ijtimoiy moslashuvni ta’minlashdagi rolini asoslaydi.

¹ Emotsional intellekt bo‘yicha mutaxassis:

3. Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv

Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv treninglarni faol ishtirok, tajriba va amaliy mashqlar orqali tashkil etishni nazarda tutadi. Inklyuziv ta’limda bu yondashuv alohida ahamiyatga ega, chunki u o‘quvchilarning faolligini oshiradi va bilimlarni real vaziyatlarda qo‘llashga o‘rgatadi. Psixologik treninglar rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlar va guruhli mashqlar orqali o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

4. Moslashuv (adaptatsiya) nazariyasi

Moslashuv nazariyasiga ko‘ra, shaxs yangi muhitga psixologik va ijtimoiy jihatdan moslashishi zarur. Inklyuziv ta’lim jarayonida alohida ehtiyojli o‘quvchilar uchun moslashuv jarayoni murakkab kechishi mumkin. Psixologik treninglar ularning yangi ta’lim muhitiga moslashuvini yengillashtirib, stress va xavotirni kamaytiradi.

AMALIY QISM: Ijobiy ta’lim muhitini shakllantirish

Tadqiqot doirasida inklyuziv ta’lim muassasasida o‘quvchilar va pedagoglar ishtirokida psixologik trening mashg‘ulotlari tashkil etildi. Treninglar quyidagi asosiy yo‘nalishlarda olib borildi:

Pedagoglar uchun psixologik treninglar:

- Muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan mashqlar o‘quvchilarning o‘z

fikrini aniq ifodalash, faol tinglash va nizolarni tinch yo‘l bilan hal qilishiga yordam berdi. Bu treninglar inklyuziv sinfda sog‘lom psixologik muhitni shakllantirishga xizmat qildi.

- Inklyuziv ta’lim samaradorligi ko‘p jihatdan pedagoglarning tayyorgarligiga bog‘liq. Shu sababli pedagoglar uchun inklyuziv kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan treninglar tashkil etildi.

- Treninglar orqali pedagoglarda alohida ehtiyojli o‘quvchilarga nisbatan ijobiy munosabat va professional yondashuv shakllantirildi.

XULOSA

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, psixologik treninglar inklyuziv ta’lim jarayonining ajralmas va muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Psixologik trening inklyuziv ta’lim jarayoni bilan muhim va muhim aloqaga ega. Trening maxsus ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga ko‘proq jalb qilinishiga psixologik moslashuvni ta’minlaydi. Psixologik trening sog‘lom o‘quvchilar va o‘qituvchilar uchun empatik, bag‘rikeng va ijtimoiy mas’uliyatli xususiyatlarni rivojlantirish orqali foydali bo‘lib, muhitni inklyuziv qiladi. Kuzatilgan natijalar, shuningdek, treningning o‘quvchilarning ijtimoiy xulq-atvori, muloqot madaniyati va psixologik farovonligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini qo‘llab-quvvatlaydi. Nihoyat, inklyuziv ta’lim muassasalarida psixologik treningni tizimli, uzluksiz va ilmiy asosda tashkil etish ta’lim sifatini oshirish uchun markaziy ahamiyatga ega. Ushbu treninglar inklyuziv ta’limning asosiy maqsadi, ya’ni o‘quvchilar uchun teng imkoniyatlarga erishishni amalga oshirishga xizmat qiladi

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Avtonomova, M.V. (2018). Inkluziv ta’lim: nazariya va amaliyot. Toshkent: O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi.
2. Vygotsky, L.S. (1984). Hamma uchun ta’lim: Psixologik nazariyalar. Moskva: Pedagogika.
3. Zokirova, N., & Mirzaev, A. (2020). Psixologik treninglar va inkluziv ta’limda

ularning roli. Ta'lim va rivojlanish, 12(3), 45-53.

4. Masharipov, D. (2019). Inkluziv ta'limda psixologik yondashuvlar. Toshkent: Ilmiy nashrlar.

5. UNESCO (2020). Inkluziv ta'lim bo'yicha qo'llanma. Parij: UNESCO nashriyoti.

6. O'limova, G. (2021). Maktabda psixologik treninglarning o'quv jarayonidagi ahamiyati. Pedagogika va psixologiya jurnal, 5(1), 67-74.

7. Venger, E. (1998). Jamoaviy treninglarning psixologik asoslari. Moskva: Nauka.

8. Sultonova, D. (2022). Inkluziv ta'limda pedagogik va psixologik treninglarning integratsiyasi. Zamonaviy ta'lim, 8(2), 23-30.